

het wilde oog

van kniertje
tot diva

lot vekemans
pauline mol
tjitske jansen
don duyns
koen van hensbergen
gerardjan rijnders
jibbe willems
magne van den berg

Het Wilde Oog (Hans Lemmerman en Inge van Run) enceneert sinds 2000 Spakenburgse vrouwen in klederdracht tijdens een omslagpunt in de geschiedenis. Vrouwen die in hun kleding de verbondenheid met de streek uitdrukken zijn binnenkort voorgoed verleden tijd. De Spakenburgse Corrie, Hendrikje en Wijmpje Koelewijn hebben in die vijftien jaar een uitzonderlijke maatschappelijke en culturele prestatie geleverd. Zij laten met hun dracht zien dat ze in een traditie staan én ze hebben de moed om zich open te stellen voor de kunsten.

De Dames Koelewijn staan vol toewijding op de set. Van Rotterdam tot Enschede. Van Lelystad tot Vlissingen. Als stijliconen van traditie brengen zij de droom van het kunstenaarsduo tot leven. Oerhollandse beelden, tijdloze schoonheid. De grandeur van deze (schoon)zussen in de wereld van de kunsten zorgt ervoor dat zij als Spakenburgse Diva's geschiedenis schrijven. Als rentmeester van de actieve klederdracht blijft Het Wilde Oog zoeken naar nieuwe mogelijkheden om 'erfgoed-kunst' van nieuwe dimensies te voorzien.

In het project *Van Kniertje tot Diva* verbinden acht toneelschrijvers zich met hun ogen, hersens en verbeelding aan acht foto's uit het beeld-repertoire van Het Wilde Oog. Acht schrijvers. Van gerenommeerd tot getalenteerd. Gekozen vanwege hun klassieke én avontuurlijke schrijfkwaliteiten. Acht drijfveren, acht schrijfstijlen.

Van naturalistisch tot abstract. Van documentair-poëtisch tot magisch-realistisch. Het Wilde Oog toont met de Spakenburgse Diva's de Nederlandse kunst- en theatergeschiedenis vanuit een nieuw perspectief. En tilt de Nederlandse klederdracht de toekomst in.

Inhoudsopgave

Inleiding	23
Index	26
Lot Vekemans	31
<i>Toekomstige verleden tijd</i>	
Pauline Mol	39
<i>Perendoekgeheim</i>	
Tjitske Jansen	51
<i>Voor Corrie</i>	
Don Duyns	59
<i>Voor Wijmpje</i>	
Koen van Hensbergen	67
<i>Voor Jacob</i>	
Gerardjan Rijnders	77
<i>Voor Corrie</i>	
Jibbe Willems	87
<i>De jongste dag</i>	
Magne van den Berg	97
<i>Naked in speech</i>	

Van inspiratie tot infiltratie	104
Biografieën	110
Foto verantwoording	113
Colofon	115

In de late jaren vijftig, begin jarig zestig kwam ik als kind regelmatig op de Varkensmarkt in Amersfoort, aan de voet van de kerktoren die mijn opa 'De Lange Jan' noemde.

Ik liep met gretige ogen door het Breugheliaanse tafereel daar. In houten kotten wroetten en knorden de varkens, bevuild met hun eigen poep. Eromheen stonden handelaars en boeren. Ze rookten stompjes sigaar, droegen blauwe jasjes en joegen de varkens onder apocalyptisch gegil van het ene kot naar het andere. Er vielen klappen: striemende op de ruggen van tegenstribbelende zeugen en rondborstige op de tevreden hand van de tevreden klant. Soms ontsnapte een varken en schoot als een roze spoel door de mensenmenigte heen, die deinde en uiteen week totdat een ferme boerenknecht de orde herstelde. Het varken werd aan de oren terug naar zijn hok gesleept. Ik keek naar dieren, zij keken naar koteletten. Het waren mannen van het land.

Er liepen ook vrouwen rond, sprookjesachtige wezens, een soort engelen met kappen als vleugels. Die waren van de zee, vertelde mijn opa. Of liever: van de herinnering aan de zee, want hun zee was dertig jaar daarvoor opgeheven. Bij Spakenburg. Zij liepen meestal niet op de markt, maar vlak eromheen, als schaduwen die langs de muren slopen. Sommige droegen donkere kappen. Dan waren ze in de rouw. Dat maakte

diepe indruk op mij. Ik had nog nooit iemand in de rouw gezien, laat staan zoveel tegelijk. Dat moest erg zijn. Mijn oog was altijd op zoek naar lichtere kappen, daar voelde ik mij beter bij. Later leerde ik dat die uitstekende delen, die de wendbaarheid om de as bij vrouwen accentueren als bij een houten pop, kraplappen heten. En dat de rouw graden van lengte en intensiteit kende, ieder met een eigen kleur. Hun mannen stonden in de viskraam en van hun klederdracht herinner ik mij niets meer. Zo ze die al droegen. Misschien hadden de mannen zich er al van afgewend.

Waarom verdwijnt de klederdracht en maakt plaats voor mode? Er zijn vele antwoorden op die vraag: cynische, economische, emancipatorische, sociale. Er is geen tijd om elke dag je haar strak achterover te trekken, onder een gehaakt kapje te doen en je kleding te stijven. Of: met mode, die immers steeds in verandering is, valt geld te verdienen. Of: het is gemakkelijker. Gemakzucht is de afgod van onze tijd. Of: kleine, in zichzelf gekeerde gemeenschappen gaan op in een grote wereld, die leeft van verkeer in alle vormen. Of: vrouwen mogen zich nu bewegen en hoeven niet meer opgesloten te worden in kledij die hun beweging beperkt. De vrees voor God in ons aardse tranendal, waar elke dag je man op zee kon vergaan, is

omgeslagen in de vrees er niet bij te horen. Dat is de doodsklap voor de kraplap.

Zoals alles wat verdwijnt, roepen de Spakenburgse vrouwen nostalgie op. Dat gevoel is ook de basis van dit boekje. Het is alleen in contrast gezet: de vrouwen zijn gefotografeerd op plekken waar de moderne tijdgeest heerst. Plexiglas en staal, moderne kunst, handel en industrie, een vlonder die precair is. Dat alles is een wereld weg van hun geborgen bloemetjesstof, de klassieke motieven op hun donkere jakken. Maar het feit dat ze traditionele kledij dragen, maakt ze niet tot ouderwetse vrouwen die geen weet hebben van een nieuwe tijd. Deze vrouwen lezen ook de krant, hebben kleinkinderen die joints roken en dienen in Afghanistan, moeten inchecken met de OV-chipkaart en telefoneren mobiel. Wie denkt dat gesteven stoffen symbool staan voor stijve gedachten, maakt een vergissing.

Hun vrijgevochten gedachten zijn geraden door een achttal vooraanstaande Nederlandse toneelschrijvers. Ze hebben ze verwoord in monologen die teruggrijpen op de geheimen van het dorp: waar je in gelooft, waar je over rouwt, waar je over fantaseert en wat verdwijnt.

Misschien hebben de vrouwen in dit boekje wel als jonge meiden rondgelopen op de varkensmarkt van mijn jeugd. Maar die is ook verdwenen.

Rob Klinkenberg

lot vekemans

toekomstige
verleden tijd

voor corrie,
hendrikje en wijmpje

een monoloog voor drie

kijk
zaken verdwijnen
eerst worden ze gebouwd
dan gebruikt

dan verlaten
en uiteindelijk
verdwijnen ze
zoals alles verdwijnt
mettertijd
sommige dingen snel
andere dingen langzaam
dat ligt er maar aan
dat ligt aan iets wat niemand weet
alles op zijn tijd
welke tijd dan ook
kijk
je moet blijven zitten
als je niet weg wil
nog niet weg kan
omdat je er nog bent
dan moet je blijven zitten
wij blijven zitten
wij gaan niet weg
omdat wij er zijn
en als je er bent dan kun je niet verdwijnen
nog niet in ieder geval
simpel als wat is dat
wij zijn er

wij zitten
wij blijven zitten
wij wachten als het nodig is
wij vertragen het vervagen
het langzaam opgaan in de achtergrond
wij zetten ons
te midden van wat leeg is achtergelaten
en nooit meer wordt gevuld
te midden van wat gaat verdwijnen
of moet verdwijnen
maar nog niet verdwenen is
toekomstige verleden tijd
een levendig sterfhuis
niet te verwarren met een conservenhuis
een conservenhuis is niet levend
conserveren is niet leven
conserveren is behouden
bewaren wat dood is
dat is luchtdicht
lichtdicht
verstikt
wij zijn niet verstikt
kijk
wij leven nog

wij doen dienst
wij dragen
waarden
kleden
tijd
herinneringen
dat is een troost
wij zijn beschermers van de tijd
wij zijn hoeder van waarden
van waarden ja
niet van normen
wij breken de normen
soms
vaker dan je denkt
vaker dan je door hebt
tenminste
als je kijkt
goed kijkt
kijk
dingen verdwijnen
mensen verdwijnen
dieren verdwijnen
planten verdwijnen
landen verdwijnen

talen verdwijnen
beroepen verdwijnen
zekerheden verdwijnen
alles verdwijnt
zelfs herinneringen verdwijnen
aan dat wat verdwenen is
zo is dat ja
maar nu
op dit moment
zijn wij er nog
en jij ook
en hij is er nog
en zij is er nog
en zij zijn er ook nog
alles wat er nu is
is er nog
alles en iedereen
kijk maar
kijk
wij zijn nog niet verdwenen

Pauline Mol

perendoekgeheim

voor Hendrikje

kijk

ik heb twee armen om te zien

en bovendien mijn oren

de wind gaat langs mij heen

niets kan mij overkomen

als ze willen heb ik vleugels

of blauwe handen

een gouden emmer

een pot vol zout

of niets dan wat ik draag

de Dracht
ik heb graag vleugels
maar ik zwijg
zoals mijn ogen zwijgen
zo willen zij me laten zien
de man met de Dingen en de man met het Oog
ik luister

niets doe ik
dan wat ze van me vragen
ik zit, ik lig, sta, zit
soms draaien ze me om
leggen ze me neer
stoppen ze me net niet weg
zo sta ik in hun beeld
vastgelegd

maar ik ben het niet
in het beeld ben ik slechts beeld
net als mijn Dracht
de mannen zeggen 'prachtig!'
als ze zien dat het goed is
het beeld, de Dracht en ik
Hendrikje

zoals wij samen spelen!

ach

de zekere dag

dat wij ontsnappen

en alles achterblijft

het beeld met de Dracht, de Dingen en het Oog

het zal wat zijn

niet vallen, zuster!

neenee

wij vallen niet

wij hebben handen en oren

wij gaan vooruit

nog altijd

de zon in de rug

de maan

de maan ook in de rug

en de moed

met moed in de rug vallen we niet

het water is zoet

het water is leeg

we hebben het allemaal gezien

van het vissen en de vissen

van honger en dorst

baren en groeien
en verliezen
wij bleven, zuster
wij bleven dragen
kraplap na kraplap
naaien en haken en glanzen
in zwart en in wit
en bruin en bruin en
pitjesbruin en allemansbruin
bosjesbruin en potjesbruin
appeltjes- rozijnen- en doosjesbruin
kurkenzakjes- en tienstuivers...
de honger de dorst
de vissen en verliezen
soms valt een schijfje geschiedenis om
rouw neemt de kleuren weg
maar rood komt altijd terug
ons vlammend rood
van na de rouw
want na de dood het leven
hoe bevallig
het hoerarood hadden we onder de sjulk gestoken
warm onder onze sitsen rokken
wij bleven bij de Dracht

niet vallen, zuster

neenee

pas op de hoek

steeds weer een hoekje om

wij ogen struis

kuis en blind

maar hoe blinder we zijn

hoe meer we zien

dat is van mensenheugenis al zo

wij zetten onze schouders eronder

we hoeven geen mouwen op te stropen

wij zijn vrouwen in vorm

we vallen niet

we lopen recht de geschiedenis in

onze geschiedenis ligt voor ons

waar we ook gaan

op altijd zwarte voeten

wij zijn het

we volgen de tijd

elkaar

de weg

wij volgen eenvoudig op

en dan leggen we onze sjulk af

onze kraplappen

onze mutsjes

het werk van onze zilveren handen

een weg loopt van het begin

naar zijn eindje

onze gedachten zijn al verdronken

herinneringen zweven als zomervliegjes

in de lage avondlucht

dat is mooi, zuster

mooi gesproken toch

en gezwegen

zie je het ook?

onze moeders!

veel moeders

hoeramoeders tot aan de horizon

en mijn man

waar leggen we onze schorten

onze lappen, onze schatten?

wie neemt ze op?

wie trekt ze nog aan?

ja waar laten we de Dracht?

maar zie, de kinderen

*van binnen naar buiten komen ze
uit alle hoeken
van onder de planken, achter het glas,
vanaf het dak
uit de schemering staan ze op
fluisterend en gillend*

en naakt

zonder sjulk zonder kraplap

zonder mutsje

zonder ons

zo zullen ze blijven

om ons moeten ze niet rouwen

en om de Dracht zullen ze het niet doen

waar laten we Haar?

wat moet er van Haar worden?

we bergen Haar op

in potjes en in doosjes

in pitjes en appels en kurkenzakjes

in blikken en in beelden

ja, in beelden

je zult zien dat het goed is

als ze maar niet vallen

ze vallen niet

de kinderen

kinderen moeten goed opletten

uitkijken over het water

grond onder de voeten

en niet opwinden

neenee, geen wind

voor de kinderen windstil graag

het land is mooi

hun raadselachtig land

huisje bomen

maar de zee

welke zee?

hoe ver is het terug naar de zee?

hoeveel jaren?

en hoe zout?

is er nog vis?

neenee, de vis is gevlogen

ben jij er nog?

onze botten worden oud

onze adem kort

we hebben ons geduld geslepen

het vertrouwen gestaald

we roepen onszelf op
springen zullen we
lekker hoog
en overal de baas over
we draaien om en hop
nu?
het beeld staat stil voor ons
ook die illusie kenden we al
oog in oog met het gevaar
vertraagt het bestaan voor een fractie
omwille van de sprong
en zo gaan we ons redden
laten redden
laten redden

bang?
haha - bang
hihi
ogen wij bang?
haha
wij vielen niet
wij waren vrouwen in vorm
korte mouwen schouders eronder
en zonder jas

helemaal Hollands en toch zonder jas

regen is een zegen

kom het is tijd

alles gezien?

alles gezegd

de rest blijft een raadsel

perendoekgeheim

haha

hihi

zijn we klaar?

nu!

ze springen

ze vliegen uit beeld

tjitske jansen

voor corrie

1.

Toen u jong was, bestudeerde u bij de dominee tijdens een bijbelcursus het boek Ruth. U vond het een machtig boek. Elke spreekbeurt die u hield, op school, op de bijbelvereniging, ging voortaan over Ruth. Ruth die aren las. Geen verhaal met mannen als uw vader, grootvader en ooms, vissers. Geen zee, geen storm. En ook geen donderende stem van God. Geen brandend braambos of sprekende wolk. Geen verraad, geen bloed, geen koning, geen kikker viel er uit de hemel. Niemand die lam was, kon opeens weer lopen. Geen dode was ineens toch niet meer dood. Uw lievelingsverhaal, een buitenbeentje in

de bijbel. Geen plaag, geen wonder. Behalve dan het wonder van de vriendschap tussen twee vrouwen. Naomi en Ruth.

Nadat haar man en haar twee zonen waren gestorven, besloot Naomi weer in Juda te gaan wonen. Tien jaar daarvoor waren ze daar weg gegaan vanwege een hongersnood. Ze hadden zich gevestigd in Moab. Een vrouw zonder man en zonen was in die tijd en in die cultuur niet veel waard. Zeker niet wanneer ze oud was. Zeker niet in een vreemd land. Het volk in Juda had de plicht voor haar te zorgen. Twee schoondochters, Orpa en Ruth, Moabitische vrouwen, liepen met haar mee. Drie weduwen. Stoffige landwegen. Een voetreis die zes dagen duurt.

Maar op de terugweg naar Juda zei Naomi tot haar beide schoondochters: ‘Ga liever terug naar het huis van je moeder.’

En Orpa ging terug naar Moab, en Ruth bleef bij Naomi. ‘Waar u gaat, ga ik’, zei ze, ‘waar u blijft, blijf ik. Uw volk is mijn volk, uw God mijn God.’ Vooral die woorden grepen u aan. Was er iemand tegen wie u dit had willen zeggen? Of niet, en verlangde u ernaar dat zo iemand er wél was?

2.

In 1994 raadde mijn vader mij hartgrondig af voor het schrijverschap te kiezen. Hij wees me op nadelen en gevaren. Probeerde me te doen inzien dat het beter was rechten te gaan studeren. Ik ben hem daar dankbaar voor. Door zijn bezorgdheid voelde ik me gedwongen mijn keuze goed te onderzoeken. Dit gaf me de gelegenheid diep tot me door te laten dringen dat dit echt was wat ik wilde. Zonder zijn zorg was ik denk ik ook gaan schrijven, alleen zou er niemand zijn geweest die me had gewaarschuwd. Een bestaan als schrijver is vaak verre van eenvoudig.

En een bestaan van een vrouw in dracht in de 21ste eeuw? Eén keer heeft u getwijfeld om in burger te gaan. Toen uw hartsvriendin dat deed. Heeft de keuze van uw vriendin u misschien geholpen uw eigen keuze nog duidelijker te maken?

3.

Stel dat u mijn pleegmoeder was geweest. Ik zie ons zitten bij de kast waarin u de kraplappen bewaart. De onderste la is voor de kraplappen voor de zaterdag en voor doordeweeks. Daarboven liggen de stukkies, de stukkies voor in het net. U laat mij

zien dat de bloemen op de kraplappen nooit hangen. Wijst mij op de antieke kleuren waar de Spakenburgers zo dol op zijn. Legt mij uit dat, bij het dragen van klederdracht, het niet gaat om de schoonheid van de dracht, maar om wat je ermee zegt zonder het te hoeven zeggen. Zou u hebben gehoopt dat ik op Ruth leek? Waar u gaat, ga ik. Dat ik in dracht zou blijven? Dat ik daarmee behalve voor u, ook zou kiezen voor de rijkdom van de cultuur waarin u staat?

Zou ik in klederdracht op de toneelschool aangenomen zijn?

Zou één van de leraren op het idee gekomen zijn Ophelia een Spakenburgse te laten zijn?

4.

U kon maar niet begrijpen waarom Naomi haar schoondochters de kans bood naar hun eigen land terug te gaan. U vroeg het zich bij elke spreekbeurt opnieuw af. U wilde het zo graag weten.

Tegen wat gangbaar was, tegen haar eigen belang in, gaf Naomi hen het mooiste wat een mens een ander mens kan geven.
Vrijheid.

don duyns

voor wijmpje

De vissenkoppen

Slijmerig, grotesk, verminkt

Staren me aan, ongenaakbaar in het ijs

Vissen staren terug, mannen niet

Mannen zouden niet minder geboeid kunnen zijn

Ik maak mijn entrée

Maar het effect gaat verloren

In de lucht van gladde paling en zware shag

Gaat verloren in roekeloze onverschilligheid
Een onprettig gevoel van on-aanwezigheid

‘Hallo jongens’, zou ik kunnen zeggen
Hallo knapen, leg dat glibberig beest ’s neer
Kijk ’s op, kijk ’s naar mij, kijk ’s, kijk ’s, kijk ’s!

Kijk ’s naar mij

Ik hang de was, knijperloos
Natuurlijk, want dat doen wij zo
Zo doen we dat
Wie is er bang voor rood, geel en blauw
Ik niet in elk geval
Ben niet zo snel bang
Alleen dan hiervoor
Dat niemand je ziet
Onzichtbaarheidsneurose

Mannen achter witte bakken
Met wit ijs gevulde witte bakken witte schorten
Ik open de plastic gordijnen
Als een theaterkoningin op haar laatste tournee
Mary Dresselhuys in de provincie

Adempauze voor een open doekje
Open ik de gordijnen en bekijk de mannen
De palingpellers
De aal-ontmantelaars
De vis-autisten

Vroeger zouden ze opkijken, naar mij
Zou hun blik op mij gevestigd worden
Zo dat ziet er goed uit
Zouden ze me uitkleden met hun harige ogen
Gulzig als verse slik

Kijk 's

Kijk 's op

In de dagen dat ik miss was
Miss Spakenburg
Zouden ze hun nekken verdraaid hebben
Niet dat dat zo lang geleden is
Het lijkt gisteren
Alles lijkt gisteren
Niks is vandaag

Niet meer

Zo is het niet meer

Kijk 's

Kijk 's naar mij

Op z'n minst een tel

Ik open de plastic gordijnen

En blijf staan

Blijf hier net zo lang staan tot iemand me ziet

Iemand anders dan een vis bedoel ik

Wat moet ik met een vis

Mannen mogen wel alles weten

Maar niet alles eten

Gekke dingen, daar houden we hier niet van

Wat is gek, zeg je dan

Wat is gek, tja...

Ik ga niet zomaar wat zeggen hoor

Ik niet

Niet ik

Ze staren naar de vis en niet naar mij

Eén van de mannen zegt:

'Als een man elke dag een paling eet

Kan hij tot op hoge leeftijd zijn kunstje doen'
Dat is dus niet aan mij besteed, zulke praat
Dan heb ik dovemansoren
Kun je je bakkes houden

Ik ben zo trouw als een buffel
Aan mij heb je een goeie
Heb je me eenmaal, heb je me voor altijd

Ik maak mijn entrée
Sla de plastic gordijnen open
En stap in het spotlight
Goedenavond dames en heren
Ik sta er klaar voor
Dat zoiets dan niet gezien wordt
Dat de aandacht omlaag gericht blijft...
Dat is dan hun eigen verlies
Ik trek het me niet aan

Trouwens...
Wat denken ze wel
Herkennen ze geen kwaliteit
Topklasse in een vrouw
Of is het geen botheid

Maar gewoon, hoe heet dat, concentratie
Focus op de vis voor je
Niet op de dame die verschijnt

Hier, op deze plek
Waar ik zo dikwijls ben geweest
Zal ik niet meer komen
Als er zo mee omgesprongen wordt
Zit ik liever thuis

De mensdom?
Daar moet je proberen boven te staan.

koen van hensbergen

voor jacob

Eens per zoveel tijd krijg ik de geest,
een drang te zoeken naar een oorsprong.
Eén die verder gaat dan een doos met oude foto's.
Een moeten erkennen van een bestaan,
de stem van mijn vader in het achterhoofd.
Dan maak ik de reis terug.
Nooit de kortste weg
maar altijd zoveel mogelijk langs het water.
Alsof het meer betekent met het schuim in zicht.
Alsof daarmee het recht verworven wordt
om terug te gaan.
Het onderdrukt het schuldgevoel
van de vertrekkende, de verrader.

Eenmaal daar weet het verstand dat dit
de oorsprong is,
het begin van mijn verhaal.
Daar is de stem in mijn achterhoofd
het bewijs van.
Maar mijn vader gaat verder terug dan ik,
weet te veel van ver voor mij.
Van gebruik, traditie, hoe het was.
Daar ben ik geen deel meer van,
daar ben ik uitgestapt.
Uitgezet.
Ik weet wat mij verteld is tot vervelens toe,
ik ken de verhalen van het water,
van de wal,
van de vloot,
van de vangst,
van de dracht,
van het aanmeren op zaterdagavond
tot het uitvaren zondagnacht.
Ik weet van bot tot paling,
botter tot kotter en van zonde tot deugd.
Dat is mijn ingefluisterde oorsprong.
Mijn oorsprong van ver voor mij.
Ik ben een toerist geworden,

niets meer.

Een toerist met voorkennis.

Meer dan de gemiddelde VVV-gids kan verschaffen,
een toerist met een achtergrond,
maar een toerist.

Het recht verloren,
misschien wel afgenomen,
mij nog anders te noemen.

En toch zoek ik dan naar
waar die afkomst oprecht is.

Waar ik mij verbonden voel met het bruin
in de oude haven,
met het gehamer op de helling

of met de mannen en hun dwangmatig gehengel.

Op een rij naast elkaar zitten ze daar in de haven,
te staren naar hun dobber.

Geen woord wordt er gewisseld.

Er wordt gevist,
er moet worden gevist.

Ook zij zijn ontheemd.

Met één been nog in traditie,
het ander keihard in het nu.

Was alles maar verzopen.
Overspoeld door dat wat het heeft groot gemaakt.
Een einde dat het past.
Verzopen als een klein Atlantis.
Ten onder tijdens hoogtijdagen,
in plaats van langzaam te zijn doodgebloed.
De bruine vloot zou dobberen boven de daken,
niet geketend liggen wachten op het kunnen dienen als
toeristenschuit.
Had het water de traditie maar bewaard,
tot mythe gemaakt.
De mythe van het Zuiderzeevolk.
Geen verhaal van de zeemannen van wie de zee werd afgenomen
maar het verhaal van de mannen
die deel werden van de zee.
Eeuwig op drift in plaats van immer aangemeerd.

Maar het verzoop niet,
in ieder geval niet in het water.
Dat werd getemd,
ingedamd,
lamgeslagen.
En wie de zee temt,
temt de zeeman,

de man die van het water leeft.
Plots was er geen plaats meer voor hem
van het harde werken en weinig woorden.
De visser maakte plaats voor de reisleader,
nog net niet tot een mediatraining verplicht.
Niet langer aan het roer van de familiebotter
maar kapiteintje spelen van de toeristenvloot.
Verzuipen deed het misschien toch,
in de golven mensen gewapend met hun camera's.

Het leven van het water
werd een leven van de wal.
Ook voor mij,
al was het water mij nog onbekend.
De stem hield mij op de kade.

‘Zoek het geluk maar op het land jongen,
beter dat de benen nog niet wennen aan
waar geen brood in te verdienen is.
Het enige brood dat je nog in het water vindt
is wat Groof en Ootje aan de eenden voeren.’

Ik wilde best het water op,
had dat best gewild.

Maar ik koos voor vaste grond,
aangestuurd door mijn kapitein.

Een leven tussen boeken.

Een leven van schrijvers,
filosofen,
geleerden,
kunstenaars.

Ik koos voor muren en een dak,
in plaats van spant, kooi en kiel.

Een plek waar je de zon niet op ziet komen
en de wind niet in je haren voelt.

De zondag is niet langer van God
maar gewoon de laatste dag van het weekend.

Ik koos toerist te worden,
of misschien was ik dat al vanaf het begin.

Samen met de rest van wie de benen niet het
deinen kenden.

De generatie van het land,
de traditie van het water nog slechts kennend van horen zeggen.
Gestuurd door de stem van de visser met pensioen bleef ik aan
wal.

De vloek van de zeeman die ook vader is.

Want niet het moeten stoppen met varen
moet zijn vloek zijn geweest,
niet de laatste keer de netten binnenhalen,
de haven in varen en de trossen vastleggen.
Maar het moeten overtuigen van zijn zoon
om aan wal te blijven.
Daarvan moet zijn vissershart gebroken zijn.

gerardjan rijnders

voor corrie

Ik ben in de rouw.

Ik ben eigenlijk altijd in de rouw.

Ik weet niet eens waarom ik nu in de rouw ben.

Huib is het niet.

Dominee Visser.

Ik was bij hem op catechisatie.

Ik heb mijn belijdenis bij hem gedaan.

Een onwankelbare belijdenis.

Hij heeft ons pleitend bidden geleerd.

Je moet pleiten aan de Heer, als je iets gedaan hebt wat niet goed is.

Hij heeft Adventpreken gedaan... nou, ik weet ze nog.

‘Juda, Gij zijt het!’ en ‘Ik ben wie ik ben’.

En dan die preken over het Duizendjarige Rijk, ooooh.

Die waren diepzinnig voor mij, hoor.
En opeens mocht hij niet meer preken.
Hij had de week ervoor gepreekt over
'De Moeder van de Kerk'.
De hele kerk was er toen op tegen, dat hij dat preekte.
En ik zeg nú, ik ben het met hem ééns.
De Kerk hééft een Moeder.
Met een Moeder ga je overal mee naar toe.

We zijn heel koningsgezind opgevoed.
Mijn oma had een orgel.
Als de kinderen kwamen begon ze te spelen.
Psalmen en vaderlandse liederen.
Dat leerde je dan.
Er kon geen vlag gekocht worden.
Mijn moeder had wel allerlei stroken bewaard.
Blauw en rood en wit.
Daar heeft ze een vlag van gemaakt.
Achter haar naaimachientje.
Ik zie de vlag nog hangen.
Later, toen we het een beetje meer konden lijden, hebben we
een vlag gekocht.
En is die zelfgemaakte naar vaders botter gegaan.
Daar hing die in de mast.

Hij is verformfaaid door wind en regen.
Joop moest weg hier vond hij.
Stijn ook.
Het werd ze hier te benauwd.
Amsterdam hè.
Dat trekt.
Stijn was een lieverd.
Maar ja...
Hij kon, hij wilde...

Eigenlijk ben ik altijd in de rouw.
Mijn moeder zei: 'Ik kus het rouwkleed.'
Dat zei ze omdat ze zoveel kinderen verloren had.
'Zij beschouwt de gangen van haar huis'
'En het brood der luiheid eet zij niet.'

Op een avond zit ik bij mijn moeder aan de tafel.
Dan zegt ze:
Ik ben in gebed gegaan en ik heb gebeden aan den Here dat
alles wat ik van Hem vroeg...
Dat ik te weinig eten had en weinig geld...
Toen ben ik een stukje gaan wandelen.
Want dat zei ze altijd tegen ons:

Als je het niet ziet zitten, dan ga je even weg,
dan heb je weer een ander beeld.
Dus mijn moeder komt terug.
En toen was er iemand die kwam mijn moeder geld brengen.
Ik denk dat het nicht Elisabeth was.
'Het lot wordt in den schoot geworpen.'
'Maar het geheel beleid daarvan is van den Here.'

Ja, ik ben altijd in de rouw.
Maar ik weet niet eens meer waarom.
Stijn?
Nee.
Moeder was altijd aan het werk.
Maar als het kerkblad kwam zei ze: 'Ik lees eerst het kerkblad.'
'Anders weet ik niet wat er te doen is in de wereld.'
Vader was natuurlijk op zee.

Mijn trouwtekst is me dierbaar.
Die krijg je van de dominee.
Die zoekt een tekst voor je uit:
'Ter gedachtenis aan uw huwelijk. Ik leer en onderwijs u.
Aangaande de weg die u gaan moet. Ik raad u aan.
Mijn oog is op u.'
Spakenburg, 11 maart 1954, psalm 32, vers 8.

Dus als je het niet ziet zitten, moet je naar deze tekst gaan kijken.

En toen dat ongeluk van Joop natuurlijk.

Dat was vreselijk.

Eerst wilde Soestdijk mij niet hebben omdat ik vijf kinderen had.

En toen waren de kinderen wat groter.

Mocht ik op een dinsdag de ramen komen doen op het paleis.

Ze hebben daar hele hoge ramen en ik durfde dat.

Zo ben ik aangenomen op Soestdijk.

Ook ben ik ingewerkt op de afdeling van de prins.

Een onvergetelijke tijd.

465 olifantjes, als de prins weg was, maakten we die schoon.

We waren daar baas in een paleis.

Over ons eigen werk dan hè.

O, ik heb er wat afgeboend.

Al die kasten.

We hadden hele goede boenwas.

Als het klaar was, kon je er je haar in opstrijken.

Ik ben er jaaaren geweest.

Koningin Juliana zei wel eens: ‘De zusjes zijn weer bezig...’

Op een gegeven moment was Koningin Juliana er niet meer bij.

Als je maar ergens in gelooft.

En dat geloof uitdraagt.
Dan worden die haren wel geknipt van die Simson.
Je moet het geloof levend houden.
Dat is je taak.
Er zijn nog zoveel onwetenden.
Het was een onvergetelijke tijd op Paleis Soestdijk.
Ik ben één keer teruggegaan.
Toen voelde ik dat het zo leeg was.

Ja, het was geloof ik Stijn.
In Amsterdam.
Iets met muziek.
Waar is Stijn?
Is hij nu dood?
Als je het geloof maar in je hart draagt.
En het uitdraagt.
Als Joop nou toch eens een keer zou praten
met mij over dat ongeluk...
Hij is zo gesloten, dat maakt me verdrietig.
In december heb ik het altijd moeilijk.
De ouders van die vriendin van Joop... daar kom je niet
overheen, hoor.
Ik rol overal door, mijn botten zijn zo sterk.
Komt van die vis.

Ik rouw met liefde.
Doe mij maar een Amaretto!
Ja, een glaasje wijn maakt het hart vrolijk.
Ik ben een lichte vogel.
En die vliegt.
Dat is je taak.
Er zijn nog zoveel onwetenden.
Ik ben dankbaar voor mijn opvoeding.
Waarom Stijn...?
Je weet het niet hè.
Ik ben in de rouw om Stijn.
Denk ik.

‘Een wijze zoon zal den vader verblijden.’

‘Maar een zot mensch veracht zijne moeder.’

jibbe willems

de jongste dag

Waarom ik naar de hemel opgenomen word,
de hoogte ingedragen onder klaroengeschal,
geschetter van bazuin en geroffel op een strak
gespannen kalfsvel, het is mij één groot raadsel.

Nooit ben ik vroom geweest, integendeel,
mijn naasten noemen mij een duivel in een mensenhuid en dat
niet zonder reden: ik ben,
ik zeg het eerlijk, een onsympathiek stuk vreten.

Ik lieg, ga vreemd, besteel mijn vrienden, ik heb mijn moeders
gouden trouwring voor een habbekrats verpatst, ik begeer mijn
buurvrouw én haar dochters en heb hun kat, de schat, met
vaste hand de adem afgeknepen.

Ik heb alle tien geboden langs mijn achterste gehaald, beschouw berouw iets voor bang bevende bejaarden en geloof in niets of niemand dan mijzelf, dus ja, als er iemand is die redding kan gebruiken dan ben ik dat.

Maar dat ik op een goede dag, met lichtstralen omkranst, niet langer onderworpen aan de zwaartekracht, door een godsgezant uit dit onderzonse word gehaald (en dat in Spakenburg nog wel) had ik van mijn levensdagen niet gedacht.

Ik had bij de Aldi een halve liter bier gejat toen ik, bij het Chinese restaurant, in een gevleugelde omarming werd gevat. Ik heb het blik nóg stevig vast, het enige dat mij normaal schijnt nu ik steeds hoger boven de huizen stijg.

Terwijl onder mij de Oude Haven almaar kleiner lijkt, komt door de Sluisweg een ruiter aan gegaloppeerd, zijn broeder tegemoet die op een bloedrood paard en zwaaiend met een zwaard over de Broerswetering rijdt.

Vanuit het Noorden komt, langs de Oude Schans, een derde ruiter aangesneld, een weegschaal rinkelt in zijn vuist, en uit het

Zuiden nog een vierde, zijn beest strompelt meer dood dan levend de Kerkstraat op, door vlammenzee gevolgd.

Op het Spuiplein treffen zij elkaar en dan daagt het mij: dit zijn geen recreatiedravers, maar de dragers van het kwaad het is de jongste dag vandaag. Zij die hun ziel hebben bevuild worden gestraft en zij die zuiver bleven in de hemel opgenomen.

Geen van de brave burgers onder mij ziet de eindtijd komen, zij gaan met hun bezigheden door, alsof er geen barsten in de wereld vallen, alsof de aarde zonder moeite om haar as blijft draaien. Zelfs de Bunschoter stuurt geen reporter.

Zij zijn nog onwetend van de grote scheuring, waarin moeders van hun kinderen gescheiden worden, geliefden van hun minnaars, echtelieden van elkaar. Het koren zal het eeuwig leven wachten en met het arme kaf wordt het inferno opgestookt.

Het is misschien wat vreemd dat het Laatste Oordeel juist in Spakenburg begint, maar ook het Laatste Oordeel moet een aanvang hebben. En natuurlijk weet ik dat de engel die mij

meevoert zich vergist, maar wie zou hem in mijn positie corrigeren?

Nou, ik niet. Liever kom ik onder valse voorwendselen in het Koninkrijk hierboven binnen dan dat ik eerlijk in de hitte van de hel beland.

Ik trek mijn biertje open en kijk naar het grote gebeuren dat zich onder mij voltrekt:

het IJsselmeer herovert zijn terrein op het vasteland, niet met water maar met vuur, geen boot is sterk genoeg om een nieuwe Noach heil te bieden, deze zondvloed wast niet maar brandt schoon,

in de rokerij van Jacob van Jan worden de poorten naar de onderwereld geopend, het hellevuur springt uit de ovens, likt langs de pallets waarop paling wordt gerookt, vergrijpt zich aan de vette vis

die uit zijn bruine jasje schiet, scholen van honderden naakte palingen doorklieven de lucht, bliksems van lichtroze vlees, malen hun kaken en verscheuren al dat adem heeft op hun vlucht naar de Sargassozee,

een uit buxushaag gesnoeide beer bijt zijn wortels af, brult uit zijn bladerbek en maait met klauwstammen naar kindervlees, vermaalt minderjarigen tussen zijn takken, tooit zich met doornenkroon, boert, gaat voort, langs

de kade die verlicht wordt door zesenzestig schichten die in evenzoveel masten slaan, van kotters, botters en plezierboten, tot de vlammen op het water staan, de vloot tot tandenstokers is versplinterd, net als

de kerken, het cement dat ze bijeen houdt losgetrild, de bakstenen die enkel nog opeen staan dankzij zwaartekracht, de gelovigen die naar de hemel wijzen, zonder mij te zien, zelfs als ik ten afscheid naar ze zwaai.

In de rook van brandend Spakenburg zie ik hoe de tijden uit elkaar getrokken worden, de vissers die hun netten boeten tot de blaren op de handen staan, hun zeilen tanen tot ze bruin zien in de ouwe schuur van Duijst. En ook

de toekomst schemert door de jongste dag, een kale vlakte, zwartgeblakerd, met als enige overlevenden van het armageddon kreeftgrote kakkerlakken, het insect dat alles

overleeft, van nucleaire oorlog tot het godsoordeel, het was het

eerste beest dat nog voor de evolutie uit de zeeën kroop en is het laatste dat de aarde zal bevolken. En dan, met een inzicht dat als zekerheid door mijn aderen schicht, zie ik de Engel die mij vast heeft voor wat hij werkelijk is:

Een kakkerlak. Hij grijnst me toe, buigt zijn sprieten, zegt: 'Dat is juist, ik zocht u, Willems, ik had speciale opdracht.' En bij de schelle tonen van een dissonant koraal word ik in stekelige pootjes met klapperende vleugelslag ver weg gevoerd.

magne van den berg

naked in speech

1.

ik herinner me DE days I schreeuwde
ik herinner de dagen ik mijn mens verloor
ik herinner de dagen van het jammeren
en het missen
ik herinner de dagen met binnen pijn mijn hart
ik herinner de kleuren die ik droeg

ik herinner zwart en purper van mijn weefsel
ik herinner de bescherming
ik herinner de kleuren die me behandelen
ik herinner zwarte en blauw omhoog omvattend me
ik herinner de dag die I niet meer wilde
om covered te zijn in rood
ik herinner me willend naakt
ik herinner hoe ik van mijn huid hield
ik herinner hoe ik mijn lichaam waste
ik herinner hoe diepe pijn verdween
ik herinner me grief oplossend
ik herinner me de droefheid verdween
I herinner de dag dat ik niet meer jammerde
ik herinner me delend mijn schulden
ik herinner me het verliezen van mijn godsdienst
ik herinner het verlaten van mijn lichaam
ik herinner zonneschijn
I herinner de vreugde van het leven
ik herinner me lichte binnenkomst
ik herinner het wit dat ik gebruikte
ik herinner het rood dat doorkwam
ik herinner de kleuren die ik droeg
ik herinner hoe het licht en cheerfull ik werd
I remember de afkeuring

ik herinner mijn vriends begrijpend niet
ik herinner me ik vroeg god om me te vergeven
ik herinner god het vergeven
ik herinner me opnieuw omhelzend het leven

ik herinner me de dood die terugkwam
ik herinner hoe ik voelde
ik herinner me die van zorg omvalt

2.

ik kan vrouw het schreeuwen zien
ik kan verschillende kleuren en vormen zien
ik kan alle vormen van een vrouw zien
ik kan haar zien

ik kan haar zien dankend god
ik kan haar gebeden zien
ik kan see haar die op het goddelijk wacht
ik kan wanhopig haar zien omdat goddelijk hij toont zich niet

Dieu créa la femme en goddelijk maakte hij haar

ik kan Batsaba zien

ik zie BB

ik kan zien haar na het baden

ik kan haar zien zijnde verkrachting

ik kan haar zien daarna schande

ik kan

ik kan haar zien schreeuwend

ik kan haar zien lijdend voor een verloren baby

her birth was announced by announcing
child carried dofmutsje as from the birth up
nine days after labour mother kept the bed
the dopeling were carried for kerke
in doopdoek with thrummed patterns
and supplies with thick black wool franje
people have always had the inclination
to decorate

ik kan vrouw het betwijfelen zien

ik kan een vrouw zien zoekend ideeën

ik kan zien een vrouw die denkt

‘the idea is het beste ding’

ik kan zien een vrouw zich verbindend
ik kan een vrouw aangaande zien
het relating van en van haarzelf
aan andere kunstwerken
ik kan de kunstenaar zien
ik kan de muze zien
ik kan muze en het liggen zien
ik kan muze zien rechtstreeks zich bevindend
I can see the artist forgetting about the muze
I can see the audience looking for a meaning

I see a naked woman
I see a cold woman
I see a woman that guard
I see that she is hopeless
because there nothing comes
I see that she waits for its lover
I see that she cries for its child
I see that she prays
I see that she reads
I see a woman
I see forming different the colours and
I see the forms of a woman

3.

we zoeken to betekenis as if it where an object
and if we have found
we keep it triumphantly omhoog

look

4.

we can all see the shapes of a woman now
we can see her
and we think she looks like a goddess or

we think she looks scared
we think she is lonely and sad
her best friend might have past away
or her partner left her or something
she's crying because she loves her family

her mum could have past away
maybe she is a ghost
maybe she is an angel
maybe she has debts
maybe she has really high debts
that she can't get over with
or maybe she is just happy and laughing of joy because she just
won a car

5.

ik kan vrouw zien
ik kan het interpreteren zien
ik kan interpretatie zien
ik kan een voorwerp of een interpretatie zien

6.

betekenis is de dood van de muze

7.

ik zie een vrouw

naakt in toespraak

I see being three women naked in speech

van inspiratie tot infiltratie Het Wilde Oog maakt vanaf 2000 de sprong van cultureel erfgoed naar kunst en vormgeving met Spakenburg als epicentrum. Hans Lemmerman en Inge van Run doorbreken een traditionele benaderwijze door vrouwen in klederdracht en vissers te mixen met architectuur, vormgeving en installatiekunst. En nu dus met toneelschrijfkunst. Elk van de acht auteurs koos na voltooiing van zijn monoloog/dialog een foto uit vijftien jaar erfgoedkunst van Het Wilde Oog. De culturele rijkdom vanuit Spakenburg (eerder getoond op de meest uiteenlopende locaties, van verzorgingstehuis tot paleis en van stoomgemaal tot ambassade) dringt door in de leefruimtes van acht toneelschrijvers. Joseph Beuys (1921-1986) is gids voor de Wilde Oogers. De kunstenaar, de magiër die een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid kende. En tegelijk een grote vrijheid nam, passend bij Fluxus. Hij plaatste kunst in een verruimd kader en maakte gebruik van de krachtenvelden van het culturele verleden.

Magne van den Berg (Enschede, 1967) studeerde aan de Mimeopleiding in Amsterdam en maakt sindsdien haar eigen voorstellingen. Haar eerste teksten regisseerde ze zelf, latere teksten zijn geregisseerd door anderen. In 2008 won ze de allerlaatste H.G Van der Viesprijs voor het stuk *De lange nasleep van een korte mededeling*. De tekst *Met mijn vader in bed (wegens omstandigheden)* is vertaald in het Duits nadat het werd geselecteerd voor het Neue Stücke Festival in Wiesbaden. Ook werkt ze regelmatig nauw samen met choreografe Nicole Beutler.

Don Duyns (Haarlem, 1967) is schrijver en regisseur. Zijn toneelteksten werden uitgebracht bij gezelschappen als Hollandia, Huis aan de Amstel, Rotheater, Growing up in Public en Het Filiaal. Daarnaast schrijft hij ook romans en scenario's voor tv en film. Hij doceert op de schrijfopleiding van de HKU te Utrecht en aan de Filmacademie te Amsterdam.

Koen van Hensbergen (Velp, 1988) studeerde in 2014 af als theaterdocent aan ArtEZ, Hogeschool voor de Kunsten Arnhem. Vanuit fascinatie voor het begrip verveling schreef hij zijn scriptie *Verveel mij!*, een betoog over de kunst van het constructief vervelen. Gevoed door het werk van Tsjechov en de zeggingskracht ervan in de 21e eeuw, richt hij zich op zowel het theatermaken als het schrijven. In het project *Van Kniertje tot Diva* maakt hij zijn debuut als schrijver en performer.

Tjitske Jansen (Barneveld, 1971) studeerde in 1996 af aan ArtEZ, de Academie voor Theater in Arnhem. Ze is freelance schrijver, publiceerde drie bundels waarin ze poëzie, proza en theater combineert. *Het moest maar eens gaan sneeuwen* (2003), *Koerikoeloem* (2007) waarmee ze de Anna Bijns prijs won en *Voor altijd voor het laatst* (2015). Tussen 2002 en 2004 schreef ze theaterteksten voor Jet, Job & Jürgen, deel 1, 2, 3 en 4 van Het Wilde Oog. In 2011 kreeg Jansen voor een periode van vijf jaar een etage toegewezen in Het Witsenhuis. Het Witsenhuis is vernoemd naar schilder Willem Witsen, en na diens dood in 1943 deels bewoond door letterkundigen.

Pauline Mol (Amsterdam, 1953) studeerde Nederlands en Theaterwetenschap. Van 1973-85 was ze medewerker bij Tejater Teneeter. Vanaf 1982 legde zij zich steeds meer toe op het schrijven van toneelteksten en lesgeven. Van 1990-98 had ze de artistieke leiding van Artemis. Haar werk is in diverse talen vertaald.

Gerardjan Rijnders (Delft, 1949) is regisseur, auteur en acteur. Was vanaf 1987 tot 2001 artistiek leider van Toneelgroep Amsterdam. Werkte daarna als freelancer voor talloze, zeer uiteenlopende groepen en gezelschappen in binnen- en buitenland. Zijn teksten zijn in meerdere talen vertaald.

Lot Vekemans (Oss, 1965) studeerde in 1993 af aan Schrijversvakschool 't Colofon in Amsterdam. Ze schreef onder meer voor Jeugdtheater Artemis, Kwatta, het Muz-theater, Het Zuidelijk Toneel en NTGent.

In 2005 ontving ze voor de teksten *Zus Van* en *Truckstop* de Van der Viesprijs. Met *Gif* won ze de Taalunie Toneelschrijfprijs 2010. Haar toneelteksten zijn inmiddels in meer dan twintig landen opgevoerd. In 2012 debuteerde ze als romanschrijver bij Uitgeverij Cossee.

Jibbe Willems (Arnhem, 1977) is afgestudeerd aan de Toneelacademie Maastricht. Als toneelschrijver werkte hij onder andere voor het Nationale Toneel, Oostpool, De Utrechtse Spelen, Het Zuidelijk Toneel, Frascati, De Toneelschuur, Het Syndicaat en Theater Bellevue. Iedere maand is hij te zien in de satirische theatershow *De Orde van de Dag*. In 2015 trad hij aan als huisschrijver van Toneelgroep Maastricht.

Rob Klinkenberg (Vlaardingen, 1953) is dramaturg, vertaler en publicist. Hij werkte als vaste dramaturg bij Het Zuidelijk Toneel en Toneelgroep Oostpool. Van dat laatste gezelschap was hij van 2008-2013 artistiek directeur, evenals van het inmiddels niet meer bestaande productiehuis FACT in Rotterdam (1990-1995). Op dit moment werkt hij free-lance bij onder

andere de Toneelschuur in Haarlem en wordt zijn Shakespeare-vertaling *Kings of War* gespeeld bij Toneelgroep Amsterdam.

Het boekje met deze tekst en bijbehorende foto's is verschenen
in de reeks Witte boekjes van De Nieuwe Toneelbibliotheek
Tekst #281, eerste druk 2015

© 2015 Magne van den Berg,
Don Duyns, Koen van Hensbergen, Tjitske Jansen, Pauline Mol,
Gerardjan Rijnders, Lot Vekemans, Jibbe Willems,
Rob Klinkenberg

isbn 978-94-6076-281-9
nur 307

De Nieuwe Toneelbibliotheek

Margreet Huizing

Connie Nijman

Ditte Pelgrom

Typografie en basis lay-out

Connie Nijman

Printwerk

Hollandridderkerk, Ridderkerk

Postadres

De Nieuwe Toneelbibliotheek

Willem Beukelsstraat 42

1097 ct Amsterdam

Van Kniertje tot Diva is op 3, 4

en 5 september 2015 negen maal geënceneerd in het Lloyd
Hotel & Culturele Ambassade Amsterdam.

Concept/regie

Het Wilde Oog

Uitvoerenden

Hendrikje Kuis

Wijmpje Koelewijn

Tjitske Jansen

Koen van Hensbergen

Lisette van Maanen

Dominique Coppentrath

Martijn Diepenhorst

Aafke Aalderink

Sanny Kemp

Paul van Beaumont

Hans Lemmerman

Inge van Run

Met dank aan Annemarie Prins

Dit project met uitgave is mede tot stand gekomen dankzij de financiële steun
van AFK en het Prins Bernhard Cultuurfonds.